

Ders 4: Kontrol Sistemleri Teknolojisi

Kontrol Problemi

Temel Kontrol Kavramları

Bir sistem değişkenini istenen değerde tutarken, diğer bir sistem değişkenini manipüle ederek dış etkenlerin etkilerini ortadan kaldırmak.

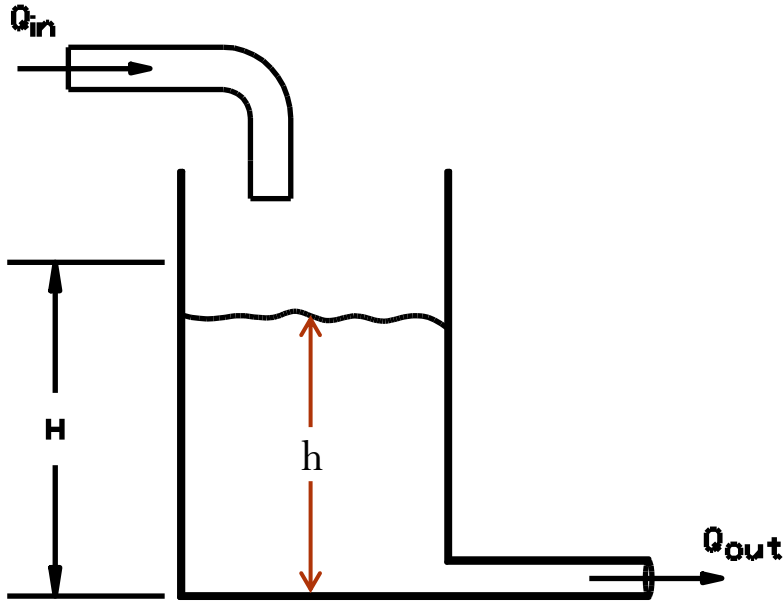
Örnekler:

Ev ve ofislerin ısıtılması ve soğutulması

Otomobil hız sabitleyicisi

Mekanik bir bağlantının konumunu koruma

Bir tanktaki seviyeyi koruma

Q_{out} , h 'ye bağlıdır.

$Q_{out} = Q_{in}$ ise, h sabittir.

$Q_{out} > Q_{in}$ ise, tank boşalır.

$Q_{out} < Q_{in}$ ise, tank taşar.

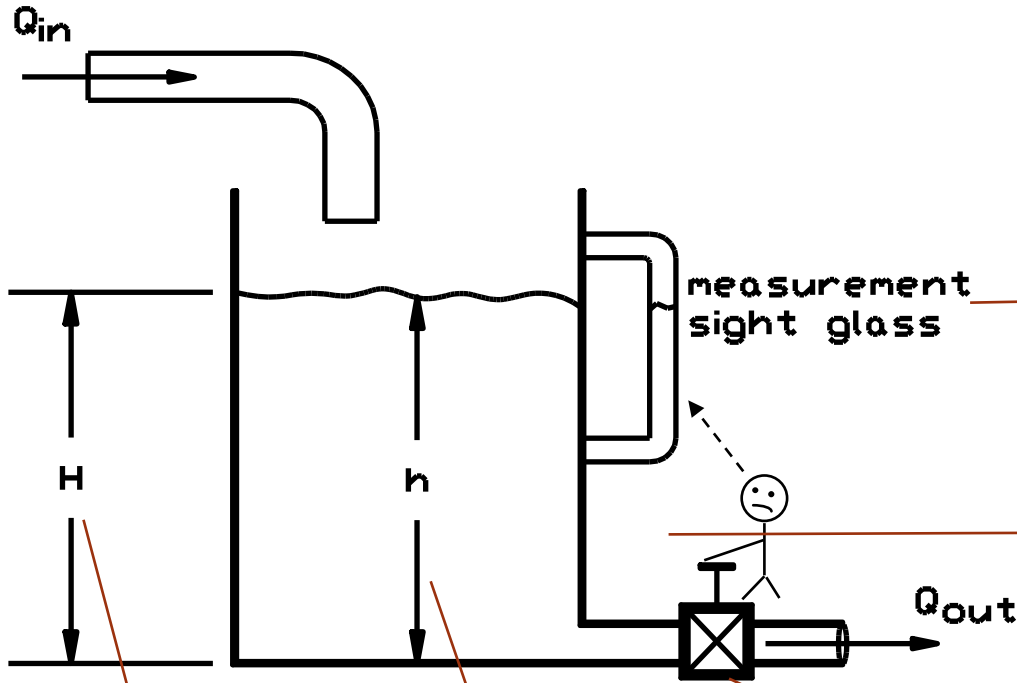
Temel Kontrol Alt Sistemleri

Geri Beslemeli Alt Sistemler

Ölçüm

Kontrol Kararı

Sistem Modifikasyonu

Ölçüm -
gözetleme camı

Kontrol Kararı
İnsan, $h = H$ 'yi korumak için
 Q_{out} 'u ayarlar.

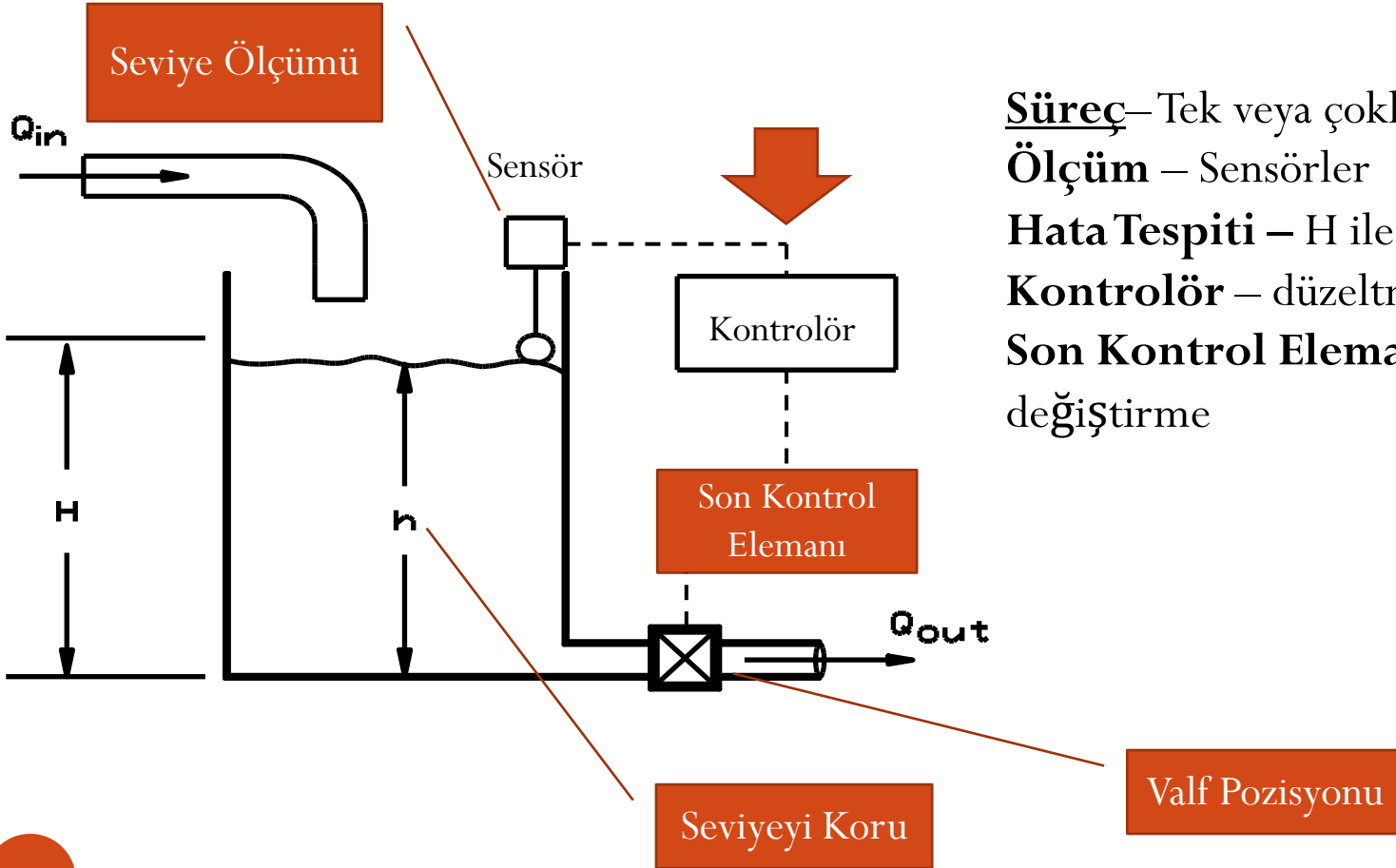
Referans (ayar
noktası)
 $h =$ kontrol
değişkeni

İşlem - Tank
seviyesini
korumak

Son Kontrol
Elemanı
Vana

Otomatik Kontrol Sistemleri

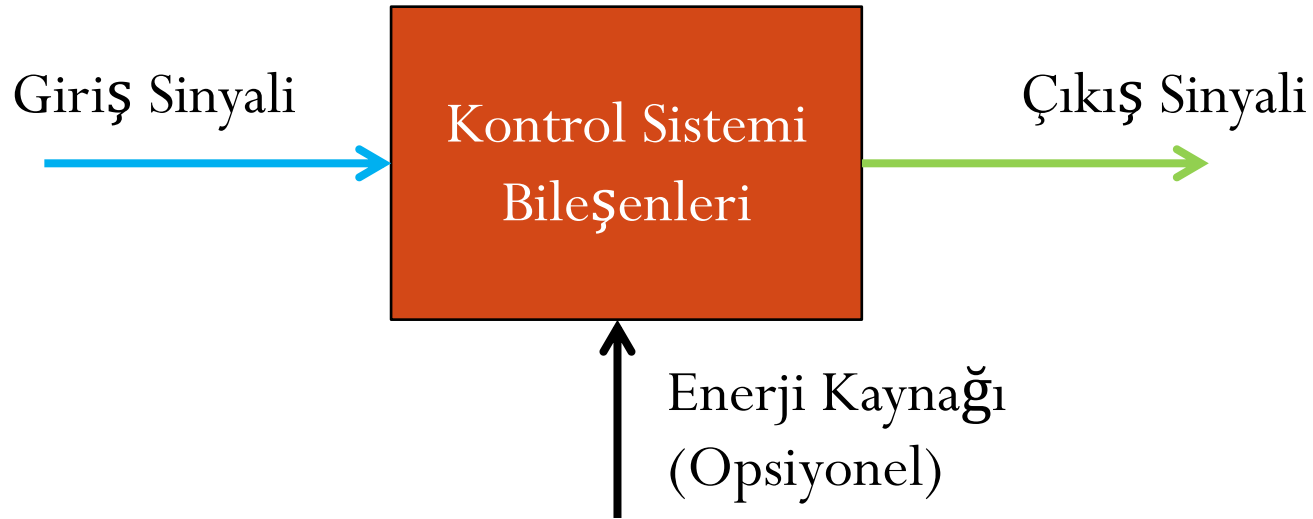
Sistemi izlemek ve ayarlamak için sensörler ve analog veya dijital elektronikler kullanılır.

Süreç – Tek veya çoklu değişkenler
Ölçüm – Sensörler
Hata Tespiti – H ile h 'yi karşılaştırma
Kontrolör – düzeltmeler oluşturma
Son Kontrol Elemanı – Süreci değiştirme

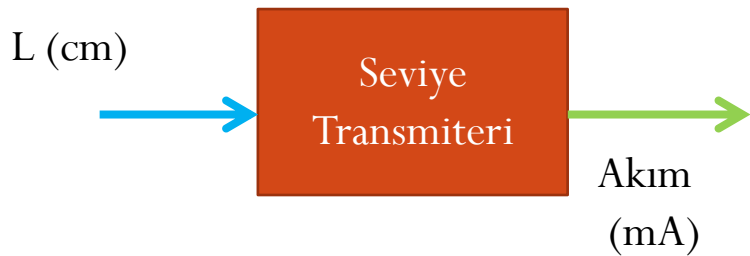
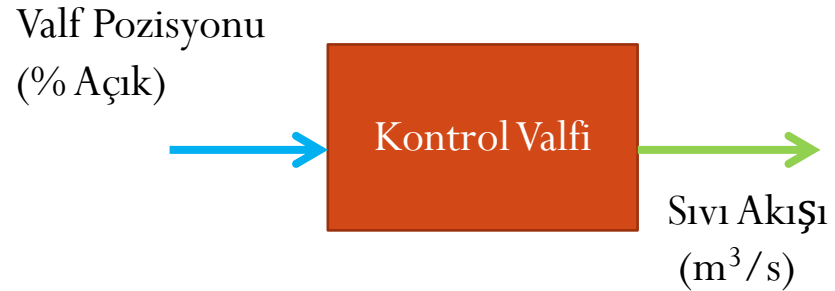
Blok Diyagramlar

Otomatik kontrol sistemleri, karmaşık bileşenleri giriş ve çıkışlara indirgemek için alt sistemlerin matematiksel tanımlarını kullanır.

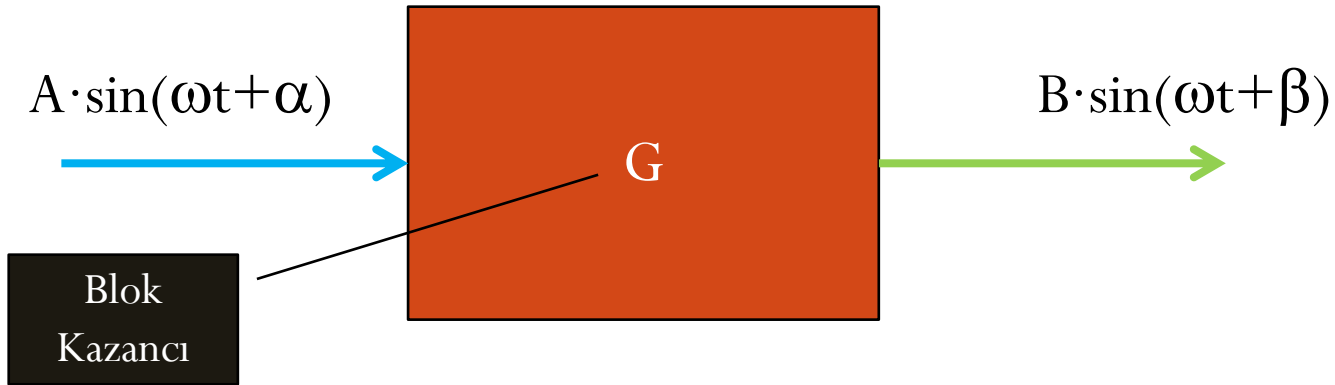
Sistemdeki bileşenler arasında sinyaller ok yönüne göre akar.

Tipik Bileşen Blok Diyagramları

Transfer Fonksiyonları

Transfer fonksiyonu - bir kontrol sistemi bileşeninin çıkışının girişine oranı. Genellikle frekans ve zamana bağlı bir fonksiyondur.

Fazörlere dönüştürün
ve bölün

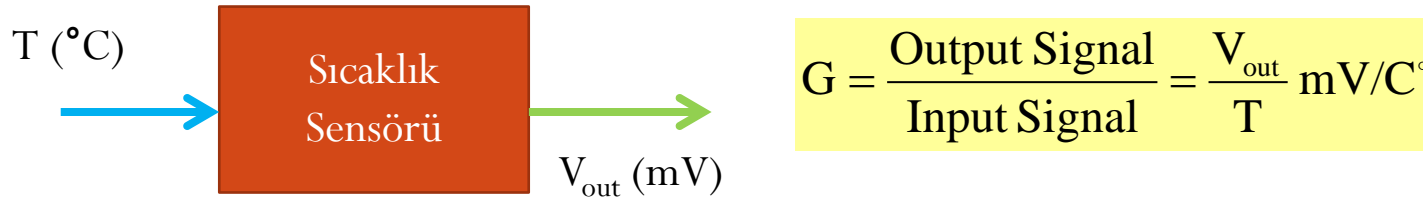
$$G = \frac{\bar{B}}{A} = \frac{\text{Output Signal}}{\text{Input Signal}} = \frac{B \angle \beta}{A \angle \alpha} = \frac{B}{A} \angle \beta - \alpha$$

Zaman gecikmesiyle ilgili
faz kayması

Transfer Fonksiyonları

Örnekler

Örnek 1-1: Blok diyagramda sıcaklık sensörünün transfer fonksiyonunu bulun.

Örnek 1-2: Bir akım-gerilim dönüştürücü $17.5 \angle 30^{\circ}$ mA giriş akımını alır ve $8.35 \angle 37^{\circ}$ V çıkış akımı üretir. Transfer fonksiyonu kazancını belirleyin ve blok diyagramını çizin.

$$I_{\text{in}} = 17.5 \angle 30^{\circ} \text{ mA}$$

$$V_o = 8.35 \angle 37^{\circ} \text{ V}$$

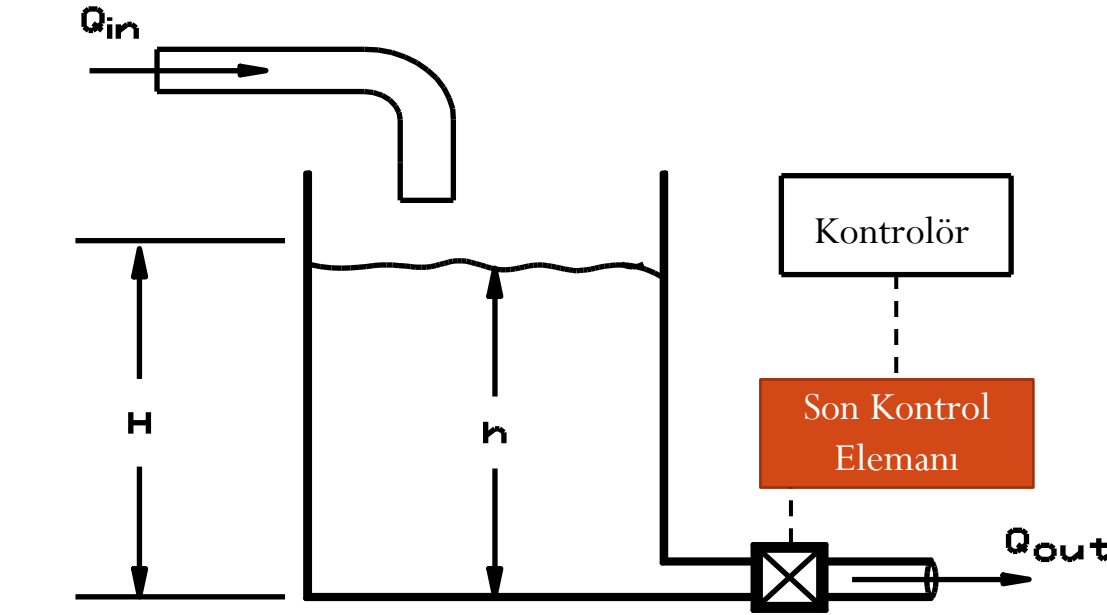
$$\bar{G} = \frac{\text{Output Signal}}{\text{Input Signal}} = \frac{\bar{V}_o}{\bar{I}_{\text{in}}} = \frac{8.35 \angle 37^{\circ} \text{ V}}{17.5 \angle 30^{\circ} \text{ mA}} = \text{V/mA}$$

$$\bar{G} = 0.477 \angle 7^{\circ} \text{ V/mA}$$

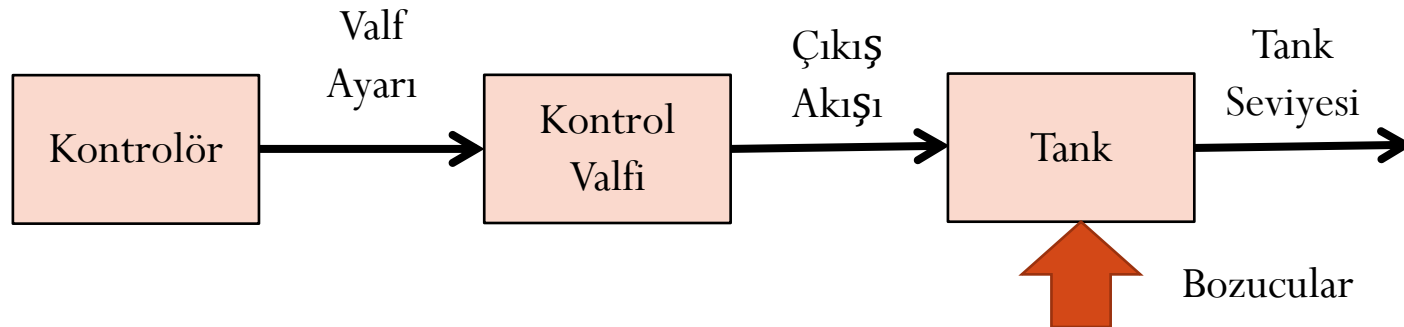

Açık Çevrim Kontrol

Açık döngü kontrolü, önceden belirlenmiş kontrol değerlerine göre çıkışı değiştirir. Kontrol edilen miktarın gerçek bir ölçümü yapılmaz.

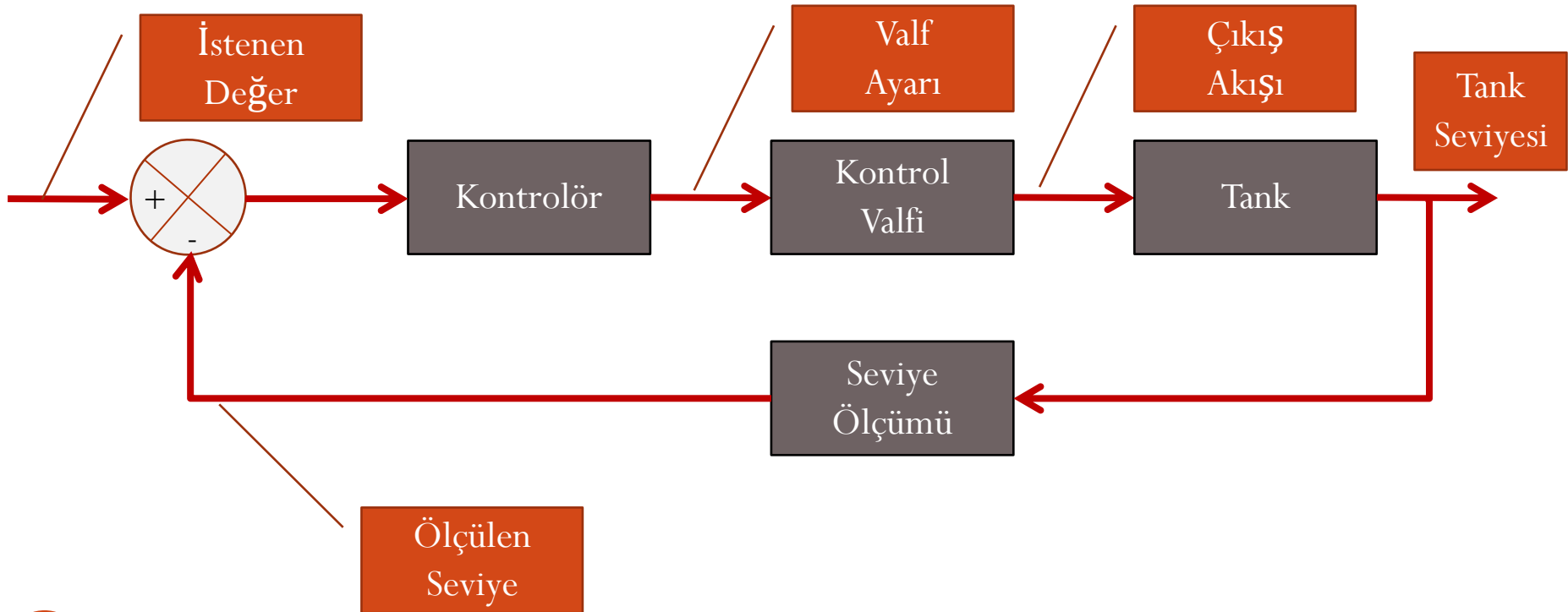

Tank seviyesi dış etkenler ve sistem değişiklikleriyle değişebilir.

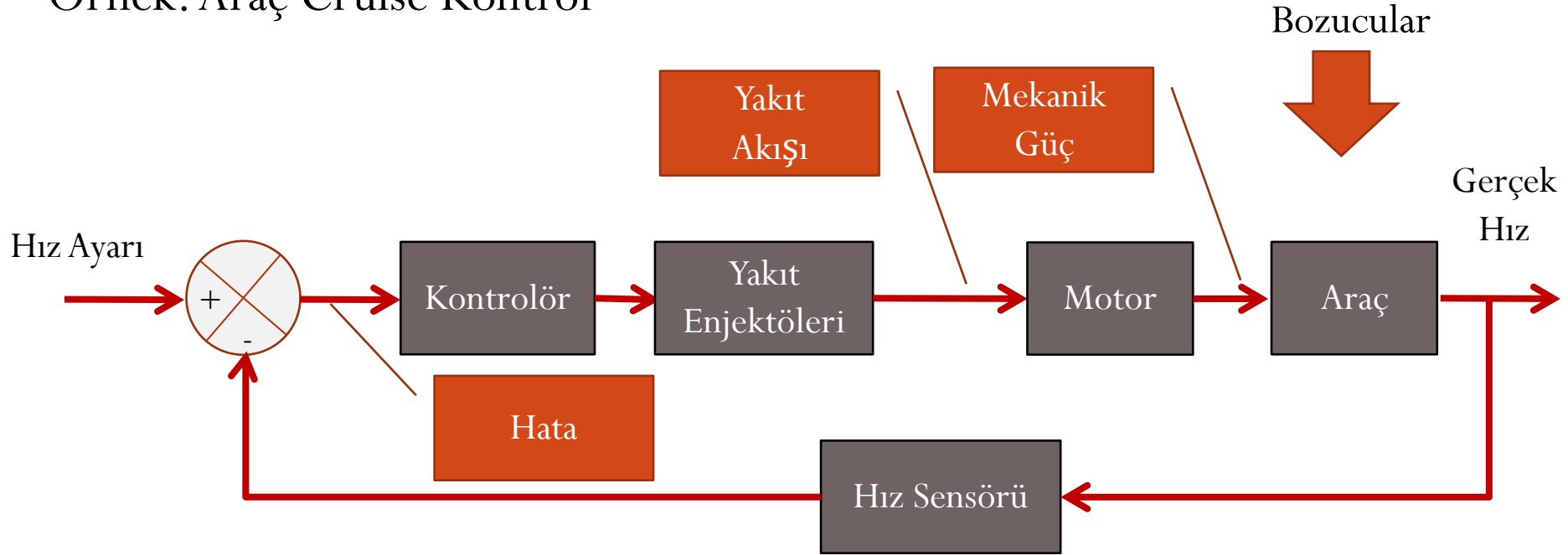
Kapalı Çevrim Kontrol

Kapalı döngü kontrolü, kontrol değişkeninin ölçülen değerlerine göre çıkışı değiştirir. Ölçülen değer, istenen değerle karşılaştırılır ve bozulmalar meydana geldiğinde istenen değeri korumak için kullanılır. Kapalı döngü kontrolü, çıkışın girişe geri beslemesini kullanır.

Kapalı Çevrim Kontrol

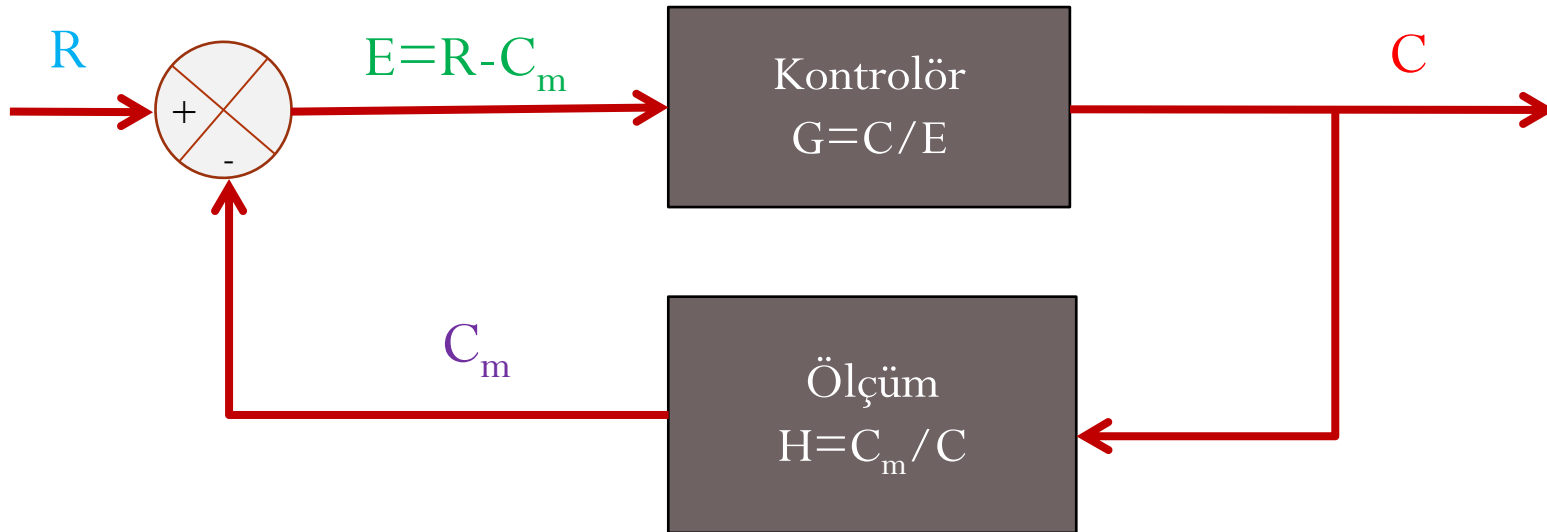
Örnek: Araç Cruise Kontrol

Bozucular: Yukarı Yokuş / Aşağı Yokuş
Karşı Rüzgar / Arka Rüzgar

Genelleştirilmiş Kapalı Döngü Kontrolü

Servo Kontrolünün Blok Diyagramı - Örnek Konumlandırma Sistemleri

Referans = R

Ölçülen Değişken = C_m

Hata = E

Kontrollü Değişken = C

Genelleştirilmiş Kapalı Döngü Kontrolü

Sinyal akışı cebirini kullanarak genel transfer fonksiyonunu bulun.

$$(\text{Giriş})(\text{Kazanç}) = (\text{Çıkış})$$

Servo Kontrol için Find $\frac{C}{R}$

1 $E = R - C_m$

3

$$H = \frac{C_m}{C} \Rightarrow C \cdot H = C_m$$

2 $G = \frac{C}{E} \Rightarrow E \cdot G = C$

1

3

$E = R - C_m \cdot H$ E

$$(R - C \cdot H) \cdot G = C$$

Genel Aktarım Fonksiyonu - Servo Kontrolü

$$\text{Find } \frac{C}{R}$$

$$(R - C \cdot H) \cdot G = C \quad \leftarrow$$

$$R \cdot G - C \cdot H \cdot G = C$$

$$R \cdot G = C + C \cdot H \cdot G$$

$$R \cdot G = C \cdot (1 + G \cdot H)$$

$$\frac{R \cdot G}{(1 + G \cdot H)} = C$$

$$\frac{G}{(1 + G \cdot H)} = \frac{C}{R}$$

G ile çarpın

Her iki tarafa da CHG ekleyin.

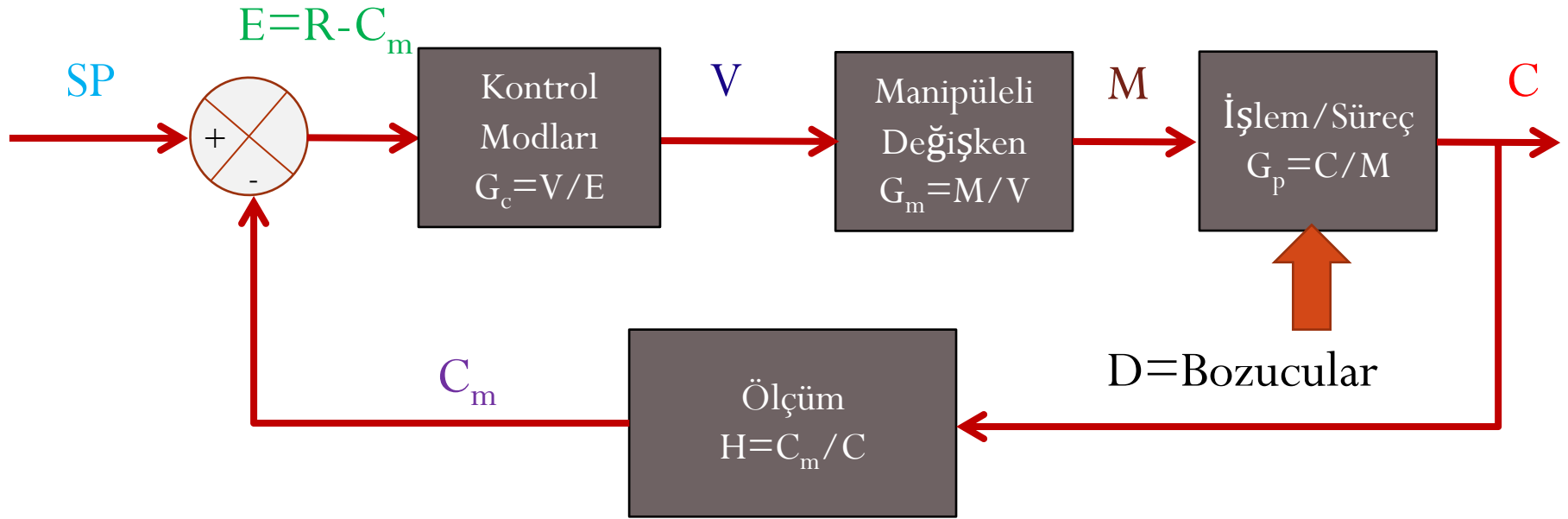
Sağ taraftaki C faktörünü çıkarın.

Her iki tarafı $(1+GH)$ 'ye bölün

Her iki tarafı R'ye bölün

Genelleştirilmiş Kapalı Döngü Kontrolü

Proses Kontrolünün Blok Diyagramı - Örnek Kimyasal Reaktörler

Ayar Noktası = SP

Hata = E

Kontrollü Değişken = C

Ölçülen Değişken = C_m

Manipüle Edilen Değişken = M

Kontrolör Çıkışı = V

Genel Transfer Fonksiyonu - Proses Kontrolü

Sinyal akışı cebirini kullanarak proses kontrolünün genel transfer fonksiyonunu bulun.

Seri blokları birden fazla

$$G_c = \frac{V}{E} \quad G_m = \frac{M}{V} \quad G_p = \frac{C}{M}$$

$$G = G_c \cdot G_m \cdot G_p = \left(\frac{\cancel{V}}{E} \right) \cdot \left(\frac{\cancel{M}}{\cancel{V}} \right) \cdot \left(\frac{C}{\cancel{M}} \right)$$

$$G = \left(\frac{C}{E} \right)$$

Proses kontrolünde doğrudan ölçülemeyen genel transfer fonksiyonu C_m/SP' 'yi bulun.

Genel Transfer Fonksiyonu - Proses Kontrolü

Önceki gibi $E = SP - C_m$ $C_m = H \cdot C \Rightarrow \frac{C_m}{H} = C$

$$G \cdot E = C$$

$$G \cdot (SP - C_m) = C$$

$$G \cdot (SP - C_m) = \frac{C_m}{H}$$

$$G \cdot H \cdot (SP - C_m) = C_m$$

$$G \cdot H \cdot SP - G \cdot H \cdot C_m = C_m$$

$$G \cdot H \cdot SP = C_m + G \cdot H \cdot C_m$$

$$G \cdot H \cdot SP = C_m \cdot (1 + G \cdot H)$$

$$\frac{G \cdot H \cdot SP}{1 + G \cdot H} = C_m$$

$$\frac{G \cdot H}{1 + G \cdot H} = \frac{C_m}{SP}$$

E yerine şunu koyun

C yerine C_m/H koy

Her iki tarafı H ile çarp

GHC_m eşitliğin sağına at

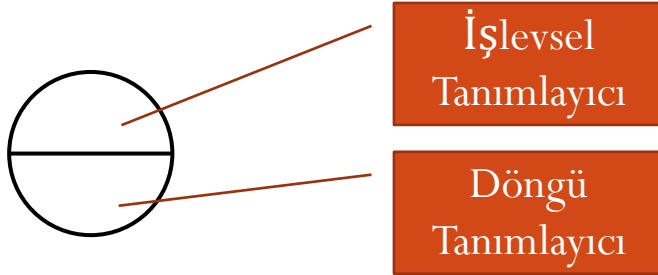
C_m parantezine al

C_m yi yalnız bırak

Her iki tarafı SP ye böl

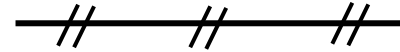
Kontrol Sistemi Çizimleri

ANSI/ISA-S5.1-1984 Endüstriyel sistem standardı: Cihazlar, cihaz sistemleri ve kontrol için tek tip tanımlama.

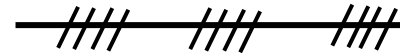

Genel Enstrüman Sembolü

Alet Hattı Sembolleri

3-15 psi
Pnömatik
Hattı

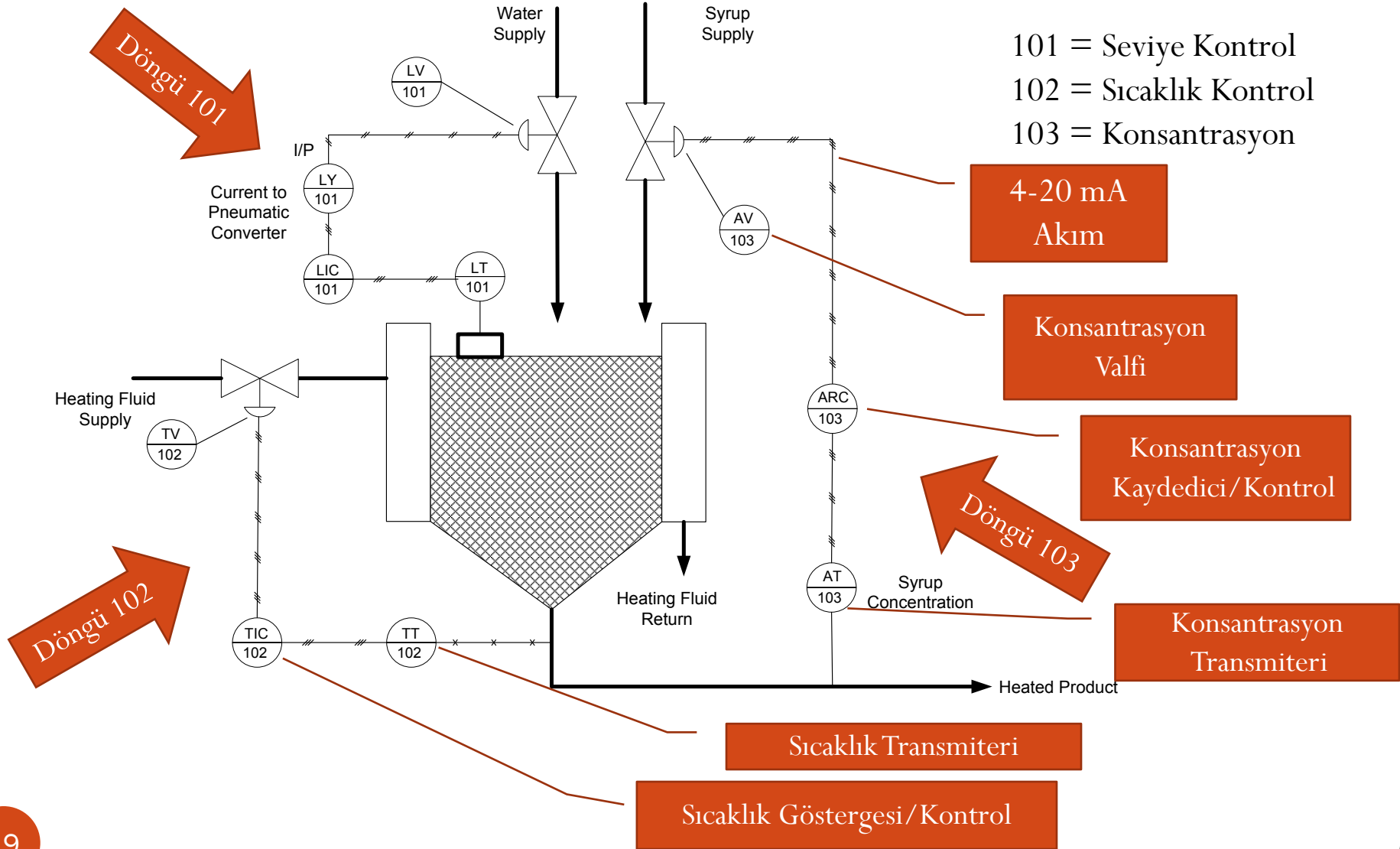
4-20 mA
Elektrik
Akımı

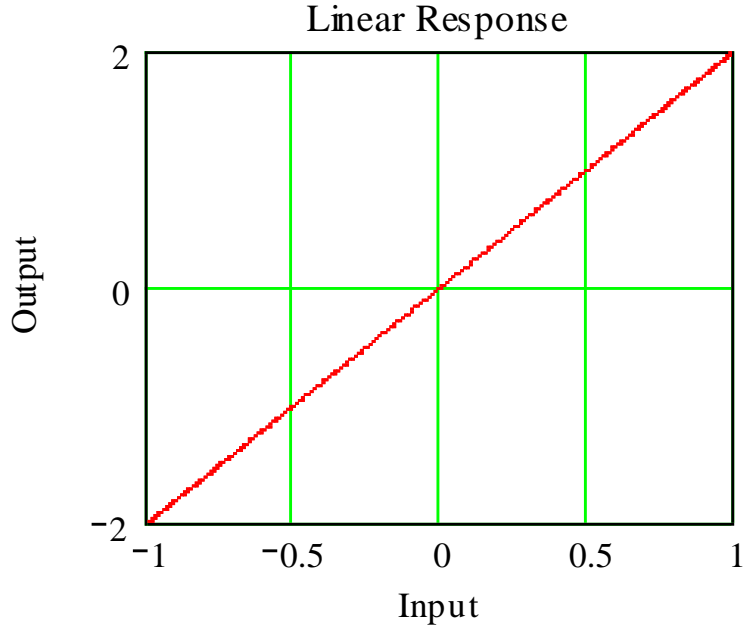
Dolu Sistem
Kapilleri

İlk ID Eki	Sonraki ID Eki
A = Analiz	C= Kontrolör
L = Seviye	I=Gösterge
T = Sıcaklık	R=Kaydedici
	T= Transmitter
	V = Valf
	Y = Röle/Dönüştürücü

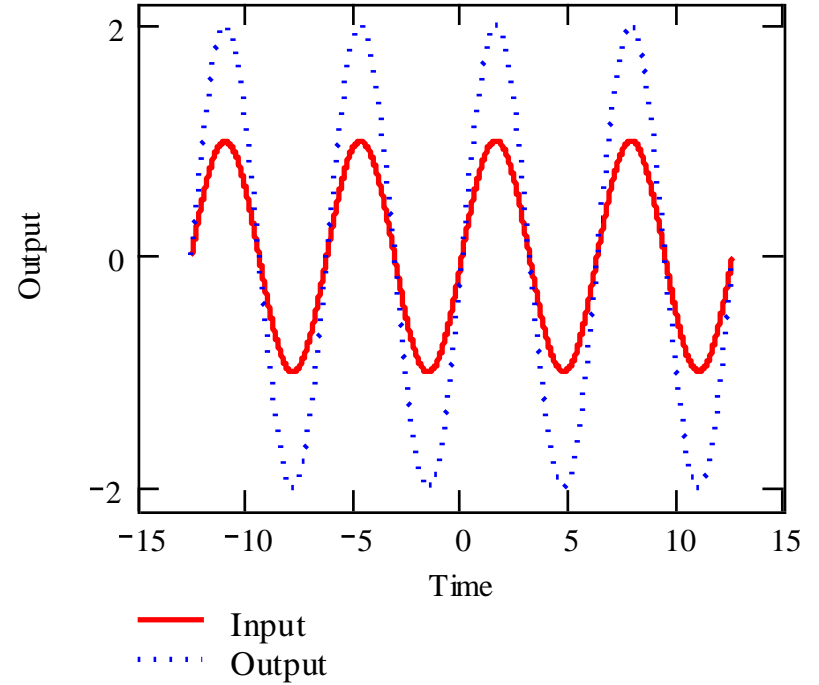
Kontrol Sistemi Çizimleri

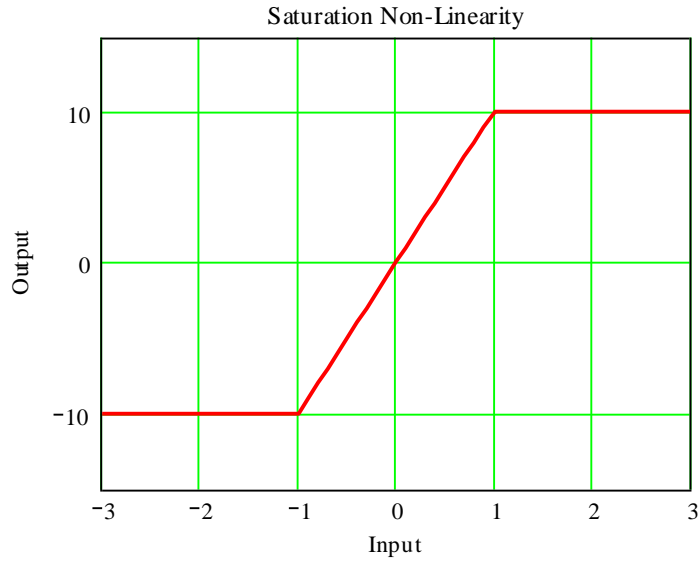
Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Tepki

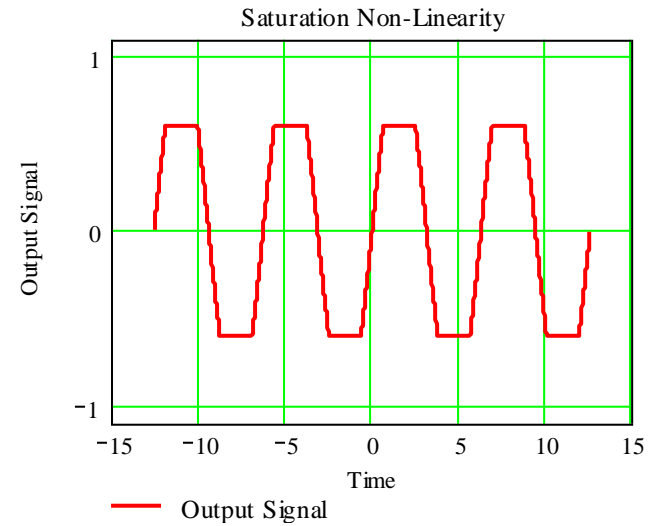
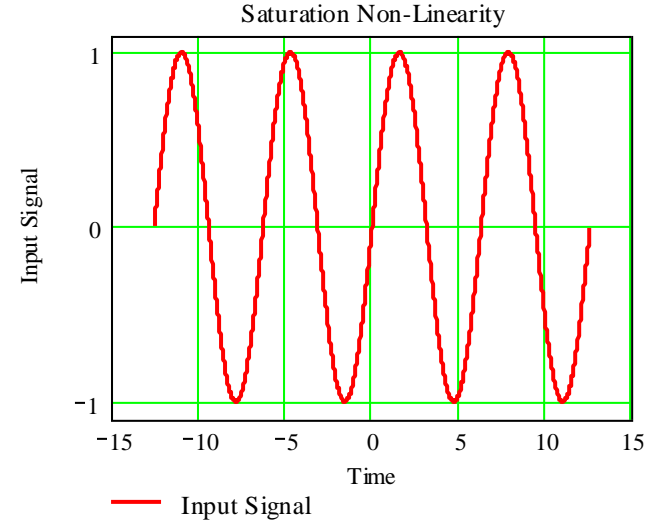
Doğrusal transfer fonksiyonları orantılı çıktılar verir. Bu durumda faktör 2'dir.

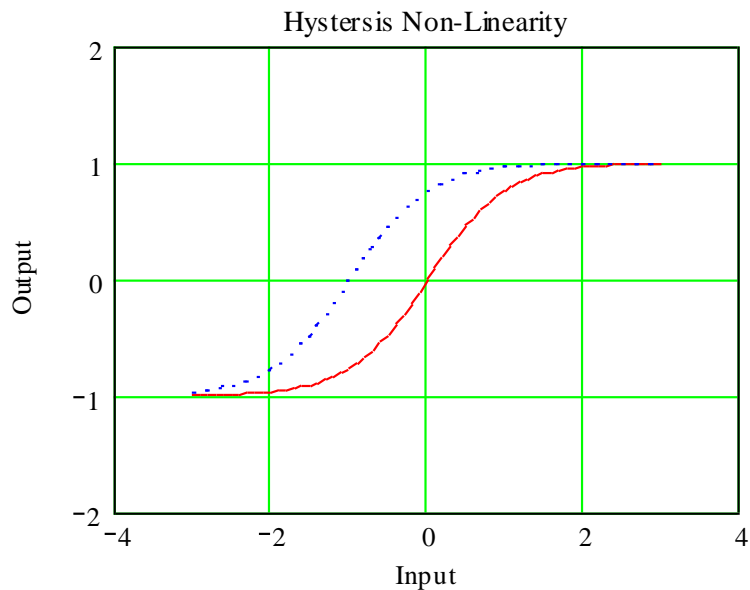
Doğrusal Olmayan Yanıt

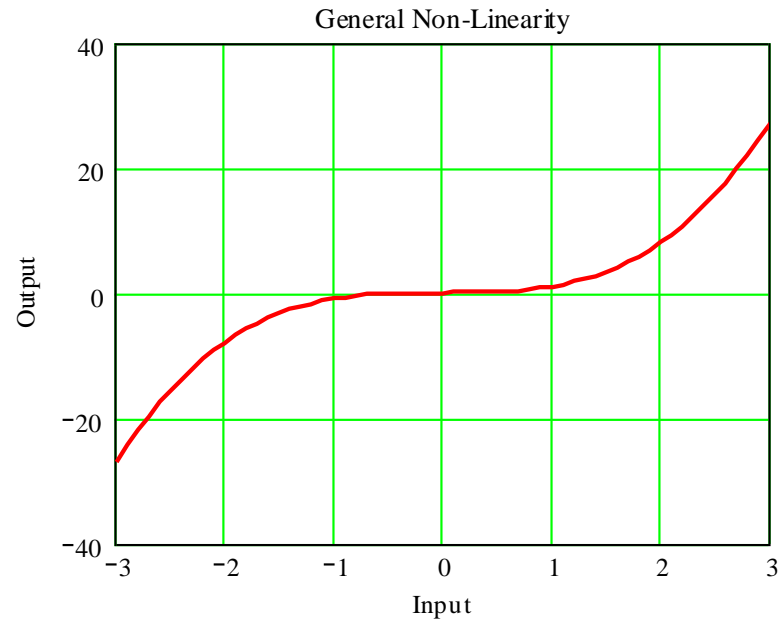
Fiziksel sınırlamalara sahip pratik sistemlerde tipik olan doygunluk doğrusal olmayan davranışı. Amplifikatörler, kontrol vanaları.

Other Non-Linearities

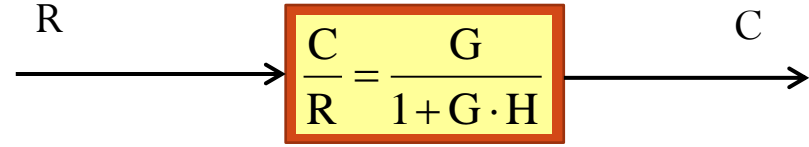
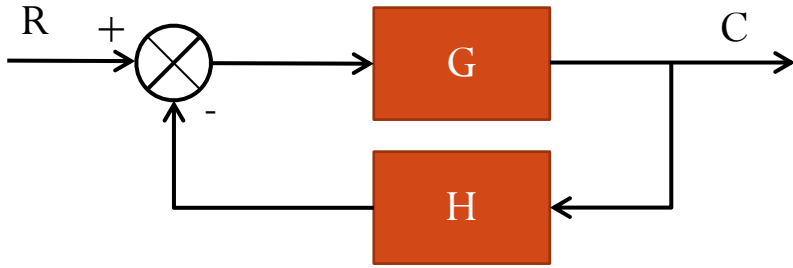

Typical in magnetic circuit and in instrumentation transducers

Non-linearities cause distortion in sine waves response that is not proportional to inputs value for all signal values.

Blok Diyagram Basitleştirme

Soldaki blok diyagramı yukarıdakine indirgenmiştir. Bu sayede birden fazla döngü tek bir bloğa indirgenebilir.

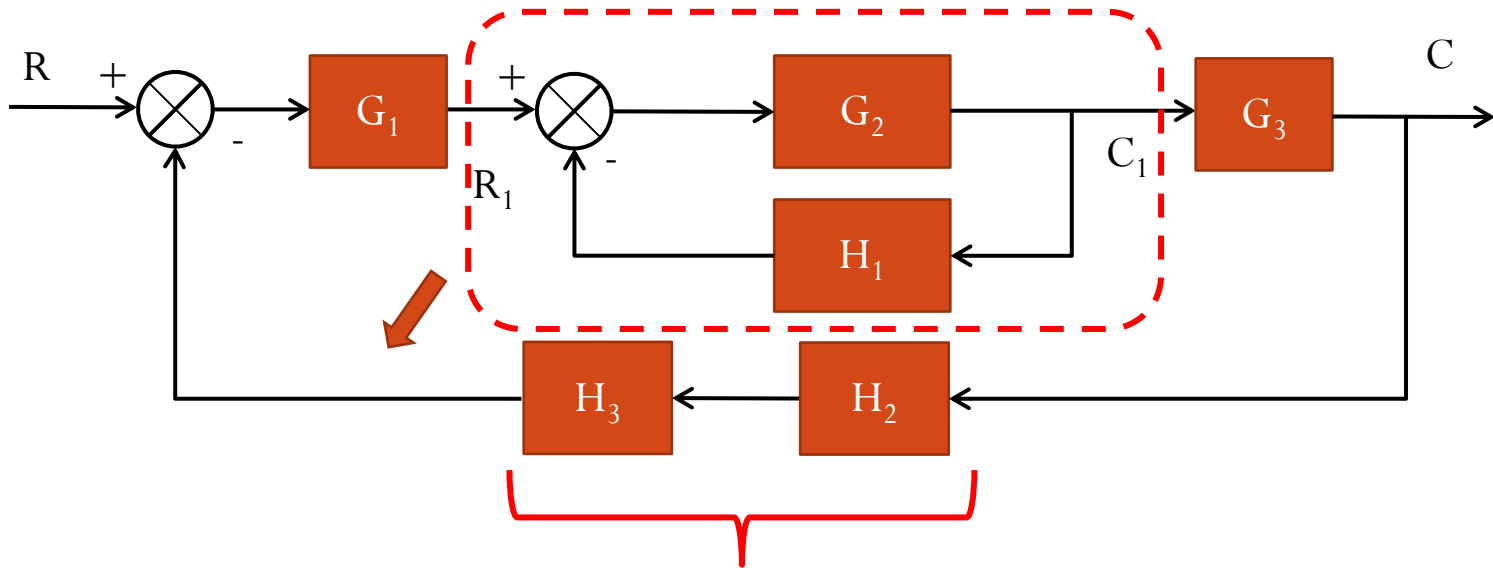
Ayrıca seri bağlı blokların çarpıldığını da unutmayın.

$$G = G_1 \cdot G_2 \cdot G_3$$

Eşdeğer Blok

Blok Diyagram Basitleştirme Örneği

$$\frac{C_1}{R_1} = \frac{G_2}{1 + G_2 \cdot H_1}$$

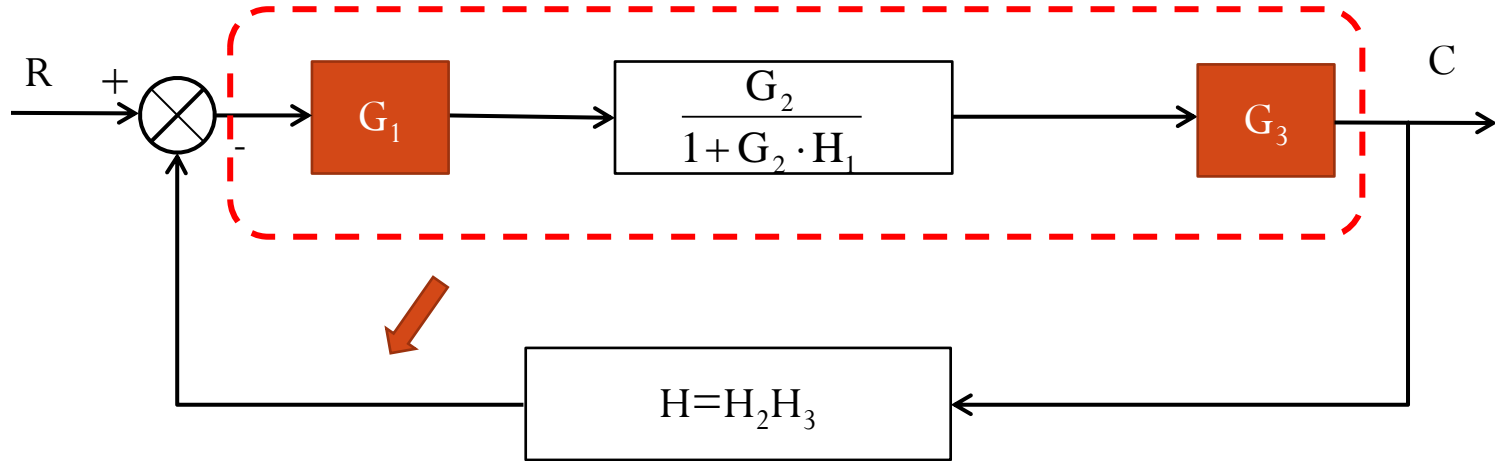
İç döngüyü azaltın

$$H = H_2 \cdot H_3$$

Dış geri bildirim bloğunu birleştirin

Azaltılmış iç döngüyü kalan ileri kazanç bloklarıyla birleştirin.

Blok Diyagram Basitleştirme Örneği (1)

$$G = G_1 \cdot \left[\frac{G_2}{1 + G_2 \cdot H_1} \right] \cdot G_3 = \left[\frac{G_1 \cdot G_2 \cdot G_3}{1 + G_2 \cdot H_1} \right]$$

G değerini hesaplayın.

$$\frac{C}{R} = \frac{G}{1 + G \cdot H} = \frac{\left[\frac{G_1 \cdot G_2 \cdot G_3}{1 + G_2 \cdot H_1} \right]}{1 + \left[\frac{G_1 \cdot G_2 \cdot G_3}{1 + G_2 \cdot H_1} \right] \cdot H_2 \cdot H_3}$$

G ve H değerlerini formüle yerleştirin ve sadeleştirin.

Blok Diyagram Basitleştirme Örneği (2)

$$\frac{C}{R} = \frac{G}{1+G \cdot H} = \frac{\left[\frac{G_1 \cdot G_2 \cdot G_3}{1+G_2 \cdot H_1} \right]}{1 + \left[\frac{G_1 \cdot G_2 \cdot G_3}{1+G_2 \cdot H_1} \right] \cdot H_2 \cdot H_3}$$

Oranın payını ve paydasını $(1+G_2H_1)$ ile çarpın ve sadeleştirin.

$$\frac{C}{R} = \frac{\left[\frac{G_1 \cdot G_2 \cdot G_3}{1+G_2 \cdot H_1} \right] \cdot (1+G_2 \cdot H_1)}{\left(1 + \left[\frac{G_1 \cdot G_2 \cdot G_3}{1+G_2 \cdot H_1} \right] \cdot H_2 \cdot H_3 \right) \cdot (1+G_2 \cdot H_1)} = \frac{G_1 \cdot G_2 \cdot G_3}{(1+G_2 \cdot H_1) + (1+G_2 \cdot H_1) \cdot \left[\frac{G_1 \cdot G_2 \cdot G_3 \cdot H_2 \cdot H_3}{1+G_2 \cdot H_1} \right]}$$

$$\frac{C}{R} = \frac{G_1 \cdot G_2 \cdot G_3}{1 + G_2 \cdot H_1 + G_1 \cdot G_2 \cdot G_3 \cdot H_2 \cdot H_3} \quad \leftarrow \text{Cevap}$$

